

KYKY KOHDATA SUREVAN TUNTEET

Itsemurhasurua kantavan kohtaaminen kirkossa

TIIVISTELMÄ

Miten itsemurhan tehneen omaiset ovat tulleet kohdatuiksi tavatessaan kirkon työntekijöitä? Mitä työntekijöiden olisi hyvä tietää, jotta kohtaamisesta tulisi hoitava ja merkityksellinen? Kysely itsemurhan tehneiden läheisten kokemuksista heidän kohtaamisistaan kirkon työntekijöiden kanssa.

Maalismaa Juha

Sielunhoidon erityiskoulutus Oulu 2020-2022

Sisällys

1.	Johdanto	2
2.	Suomalainen itsemurha 2000-luvulla	3
3.	Itsemurhasurua kantavan kohtaaminen	3
4.	Kysely	6
5.	Tulosten analyysi	9
5.1.	Avun saaminen	9
5.2.	Tapaamiskertojen lukumäärä	13
5.3.	Missä työntekijä onnistui?	16
5.4.	Mitä jäätiin kaipaamaan	17
5.5.	Vapaat kommentit	18
6.	Pohdinta	20
6.1.	Havaintoja tutkimuksesta	20
6.1.1.	Koulutuksen tarve	20
6.1.2.	Asenteen vaikutus	20
6.1.3.	Yhteydenpidon merkitys	21
6.1.4.	Koronapandemia	21
6.1.5.	Väärinkäytösten mahdollisuus	21
6.1.6.	Joustavuus	22
6.1.7.	Tasa-arvoinen kohtelu	22
6.1.8.	Sanavalintojen tärkeys	22
6.1.9.	Pyhäinpäivämuistaminen	22
6.2.	Sielunhoidollinen lähestymistapa	23
6.3.	Ehdotuksia toiminnan suuntaamiseksi	23
6.3.1.	Sururyhmät	23
6.3.2.	Kohtaamisen käytäntöjä	24
6.3.3.	Uskonnollisen puheen sudenkuoppa?	24
7.	Loppusanat	25
	Kirjallisuus	26
	Liitteet	27
	Liite 1. Kyselykaavake	27

1. Johdanto

Tämä kehittämistehtävä on tehty Kirkon koulutuskeskuksen Oulussa 2020-2022 järjestetyn sielunhoidon erityiskoulutuksen yhteydessä. Jo aiemmin olin ajatellut, että haluaisin joskus tutkia tapaa, jolla itsemurhasurua kantava ihminen tulee kohdatuksi tavatessaan kirkon työntekijöitä. Toiveenani oli tietysti, että kohtaaminen olisi armollista, lämmintä ja omaista tukevaa. Pelkonani oli, että kohtaaminen olisikin tylyä, syyllistävää ja taakkaa kasvattavaa. Mutta miten kirkon työntekijät onnistuvat tehtävässään, sitä en tiennyt.

Omassa työssäni olin kohdannut itsemurhan tehneen läheisiä eniten hautaan siunaamisten yhteydessä. Papin yliopistokoulutus ei kummoisesti kouluta surevan ihmisen kohtaamiseen. Itsemurhasurun asettamien erityiskysymysten tuntemus pelkän yliopistokoulutuksen pohjalta on vielä heikompaa. Pastoraalikoulutuksessa asiaa jotenkin käsitellään, mutta käytännössä siunaava pappi joutuu loppujen lopuksi opettelemaan itsemurhasurua kantavan kohtaamista vähän samaan tapaan kuin uimataidottomana veteen heitetty uimista. Yrittämällä pysyä pinnalla.

Vaikka jokainen itsemurhatapaus on yksi liikaa, keskivertopapin kohdalle tapauksia ei kerry niin paljoa, että kohtaamisessa pääsisi kehittymään. Pappina olenkin kaivannut tietoa siitä, mitä asioita itsemurhasurua kantavat pitävät tärkeinä kirkon työntekijöitä kohdatessaan, millaiset asiat he kokevat pahoina ja mitä – kenties ulkopuoliselle vaikeasti avautuvia asioita – he toivoisivat. Näitä asioita halusin selvittää kehittämistehtävässäni. Halusin siis tietää, millaisen kohtaamisen oli koettu auttaneen, mikä ei toimi ja miten kokemusasiantuntijat haluaisivat kehittää tapaa, jolla kirkon työntekijä kohtaa itsemurhasurua kantavan seurakuntalaisen. Samalla toivoin oppivani itse ja kenties auttavani myös muita kirkon työntekijöitä toimimaan viisaasti itsemurhasurua kantavaa kohdatessaan.

Aineisto kerättiin verkkokyselyllä, joka oli toteutettu SurveyMonkeyllä. Kysely oli avoinna kesällä 2021 ja linkkiä siihen jaettiin Surunauhan somekanavissa ja uutiskirjeessä sekä Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin uutiskirjeessä.

2. Suomalainen itsemurha 2000-luvulla

Itsemurhien määrä oli Suomessa korkeimmillaan 1980-luvun nousukauden vuosina. Mustimpana vuotena 1990 jopa 1552 suomalaista teki itsemurhan. Sen jälkeen tehty työ on tuottanut tulosta, ja itsemurhien määrä on kääntynyt laskuun. Vuonna 2019 Suomessa tilastoitiin 746 itsemurhaa, mikä kymmenen vuotta aikaisempaan tilanteeseen vuonna 2009 verrattuna merkitsee lähes 30% vähennystä. Tuoreet tiedot vuodesta 2020 kertovat, että itsemurhien määrä on jatkanut laskuaan. Koronavuonna 2020 itsemurhan teki Suomessa 717 ihmistä.¹

Itsemurha ei siis ole harvinainen kuolinsyy. Tieliiikenneonnettomuuksien synkimpänä vuona 1972 niissä kuolleita oli ”vain” 1156. Vuoden 2019 tieliikenneonnettomuuksissa kuolleita oli 211. Itsemurhan kautta menehtyi siis yli kolme kertaa tieliikenneonnettomuuksissa kuolleiden määrä.²

Vaikka itsemurha on kuolemansyynä melko yleinen, itsemurhaan päätyneiden omaisille se aiheuttaa yhä usein häpeän ja syyllisyyden tunteita. Mm. näiden syiden takia itsemurhan kautta kuolleiden kuolemasta voi olla vielä vaikeampaa puhua kuin kuolleista läheisistä yleensä. Puhumattomuuden takia kuolemaa ei päästä käsittelemään normaalisti. Siksi itsemurhasurua kantavan kohtaamiseen kannattaakin panostaa. Kirkossa oppia tarvitsisivat kaikki, jotka surevia omaisia yleensäkin työssään tapaavat.

Itsemurhan tehneiden omaisten kysymyksiin perehdyttävät mm. Tuula Uusitalon kirja *Yli mahdottoman – Itsemurha ja läheinen*, sekä Mari Teinilän kirja *Lopun Elämää – Itsemurhan tehneiden läheiset kertovat*.³

3. Itsemurhasurua kantavan kohtaaminen

Itsemurhan tapahduttua läheiset joutuvat kenties vaikeimman kuviteltavissa olevan surukriisin keskelle. Vaikeiden kysymysten keskellä kokemus läheisen itsemurhasta on lähes aina traumaattinen. Kuolemansyyhyn liittyvät vaikeat kysymykset (Miksi itsemurha? Olisinko voinut estää sen? Miten hän saattoi?) tekevät suruprosessista vaikean käsitellä.⁴

¹ Lääketieteen säätiö, Tilastokeskus, Findikaattori

² Findikaattori

³ Teinilä 2006, Uusitalo 2007.

⁴ Itkonen 2019, s.174.

Itsemurhan tehneen omaisen tarpeet auttavia tahoja kohdatessa eivät välttämättä ole yhteneväiset muunlaisen kuoleman kohdanneen kanssa. Erottavien tekijöiden tunteminen auttaa myös jokaista surevaa kohtaavaa ymmärtämään, mistä on kysymys. Itsemurhatapauksessa omaiset kokevat enemmän vastuuta tapahtuneesta. Kuoleman tabuluonteen takia itsemurhan kautta tapahtuvaan kuolemaan liittyy myös suurempia kokemuksia häpeästä ja ympäristön lyömästä leimasta. Kaikki tämä ajaa itsemurhan tehneen läheisiä erilleen muista ja kokemaan tapahtuneen entistä suurempana hylkäämiskokemuksena.⁵

Itsemurhan tehneiden läheisten kokemuksia suomalaisessa ympäristössä on tutkittu Virva Lammin Satakunnan ammattikorkeakouluun tekemässä opinnäytetyössä *Hukkuvalle heitetty köysi – Itsemurhan tehneiden läheisten kokemuksia avun ja tuen saamisesta menetyksen jälkeen*.⁶

Lammin opinnäytetyö tekee palveluksen itsemurhasurun vaikutuksia tarkkailevalle tarttumalla vähän tutkittuun aiheeseen. Tutkimusprosessikuvauksessaan hän toteaaakin aiemman tutkimusaineiston tarjottujen palvelujen näkökulmasta olevan vähäistä.⁷

Lammi jakaa tutkimansa läheisten saaman tuen kriisiapuun sekä menetyksen jälkeiseen apuun ja tukeen. Jopa viidennes vastaajista kertoo saaneensa kriisiapua seurakunnasta. Kaksi kolmasosaa vastaajista arvioi saamansa kriisiavun merkittäväksi tai erittäin merkittäväksi. Kriisiavusta annettuun kommenttiin perustuu myös opinnäytetyön nimessä oleva viittaus hukkuvalle heitettyyn köyteen. Kriisiapuun on siis syytä kiinnittää huomiota myös kirkossa.⁸

Kriisiavusta annetut kommentit eivät maalaa kuvaa kriisiavusta rakettitieteenä. Vastauksissa merkittäviksi kerrotuissa piirteissä toistuvat yksinkertaiset asiat: kuunteleminen, mahdollisuus puhumiseen ja keskusteluun, lupa surra. Avun antajassa arvostettiin empaattisuutta ja kiireettömyyttä.⁹

⁵ Uusitalo 2007, s. 21.

⁶ Lammi 2014.

⁷ Lammi 2014, s.19.

⁸ Lammi 2014, s. 28.

⁹ Lammi 2014, s.29

Kriittisissä vastauksissa nousee esiin avun hakemisen vaikeus ja sen lyhyt kesto. Apua pitäisikin tarjota aktiivisesti, sillä itsemurhasurua kantava ei sitä välttämättä itse osaa tai jaksa hakea. Avun pitää olla myös riittävän pitkäkestoista ja sitä pitäisi tarjota myös myöhemmässä vaiheessa. Myös apuun oikeutettujen tiukka rajaaminen on ongelmallista. Osa oli jäänyt ilman apua, koska heidän suhteensa kuolleeseen henkilöön katsottiin liian etäiseksi.¹⁰

Useimmiten ensimmäisen vaiheen kriisiavun antaja ei kuitenkaan ole kirkon työntekijä. Emma Kylänpää on tutkinut itsemurhan tehneen läheisen kohtaamista akuuttivaiheessa Poliisiammattikorkeakoulun päättötyössään 2010.¹¹ Poliisi on usein ensimmäinen itsemurhaan päätyneen omaisten kohtaaja viedessään suru-uutista. Näin poliisi joutuu monessa tapauksessa kohtaamaan omaisten ensimmäisen reaktion ja sokkivaiheen. Tämän takia poliisin kohtaamisen luoma kokemus itsemurhasurussa poikkeaa oletettavasti jo lähtökohtaisesti siitä, millaiseksi kokemus myöhäisemmässä vaiheessa tapahtuvassa kirkon työntekijän kohtaamisessa muodostuu. Ainakin Oulussa poliisin mukaan kuolinviestiä viemään lähtee myös päivystävä sairaalapastori ja/tai kriisi- ja sosiaalityöntekijä. Kirkon työntekijöistä oletettavasti nimenomaan sairaalapastorit ovat useimmin mukana ensimmäisen vaiheen kriisiavussa. Seurakuntien muut työntekijät oletettavasti huomattavasti harvemmin.

Kylänpäällä on myös omakohtaista kokemusta itsemurhasta. Hänen veljensä on tehnyt itsemurhan, mistä hän kirjoittaa myös päättötyössään usean eri henkilön näkökulmasta.¹² Omaisena hän pitää tärkeänä heti kuolemantapauksen jälkeen saatua ammattiapua SOS-auton terapeuttien muodossa, vaikka heidän läsnäolonsa ja kysymyksensä aluksi olivatkin tuntuneet tungettelevilta ja vaikeilta.¹³

Menetyksen jälkeisessä avussa ja tuessa Lammen tutkimuksessa suurimpaan arvoon nousi vertaistuki, jonka nimesi lähes kuusi kymmenestä vastaajasta. Toisella sijalla onkin jo seurakunta, josta apua oli saanut noin 40 % vastaajista. Erityisesti seurakunnalta toivottiin rukousapua ja lohdutusta, vahvistusta siihen, että läheinen on Taivaan kodissa. Siunaavan papin kanssa toivottiin keskustelua muutenkin kuin vain toimituskeskustelun muodossa.¹⁴

¹⁰ Lammi 2014, s.31 - 32, 40.

¹¹ Kylänpää 2010.

¹² Kylänpää 2010, s. 8 – 19.

¹³ Kylänpää 2010, s. 21, 35 – 37.

¹⁴ Lammi 2014, s. 33, 42.

Itsetuhoiset ajatukset eivät ole harvinaisia itsemurhasurua kantavien keskuudessa. Saatu apu koetaan merkittäväksi tekijäksi siinä, että jaksetaan vielä valita elämä. Tuki kantaa yli pahimman tuskan ja auttaa löytämään arjen, jossa selviytyminen on mahdollista.¹⁵

Itsemurhasurua(kaan) kantavan kohtaamista ei pitäisi pelätä. Yleinen pelko liittyy siihen, mitä sanoa. Sanat eivät kuitenkaan ole ainoa tapa ilmaista osanottoa, eivät ehkä edes parhaasta päästä. Tärkeintä on nähdä surua kantava ihminen. Osanoton voi ilmaista sanallisestikin, mutta oleellisempaa voi olla pelkkä läsnäolo ja aktiivinen kuuntelu, tarvittaessa kosketus. Omien sanojen puuttumisen pelko ei saisi olla kenellekään esteenä kohdata lähimmäinen, joka kantaa surua. Auttajan kokemaa ahdistusta voi verrata autettavan kokemaan, jolloin on päädyttävä johtopäätökseen, ettei vertaus ole mielekäs. Auttajan ahdistus on todennäköisesti musertavanakin vain kalpea aavistus siitä tuskasta, mitä itsemurhasurussa apua kaipaava tuntee sisimmässään.¹⁶

4. Kysely

Itsemurhasurua kantavien kokemuksia kohtaamisista kirkon työntekijöiden kanssa kartoitettiin kyselytutkimuksella SurveyMonkey -verkkotyökalulla. Ilmaisen version kysymysten lukumäärä oli rajoitettu 10 kysymykseen, minkä takia mukaan sisällytettiin mahdollisuuksia avoimiin vastauksiin. Ensimmäiset vastaukset on saatu 26. toukokuuta ja viimeinen 20. elokuuta 2021. Suurimmat vastausten määrät ajoittuvat ajankohtiin, jolloin kyselystä on kerrottu Surunauhan sosiaalisen median kanavissa tai uutiskirjeessä tai Oulun hiippakunnan tuomiokapitulin uutiskirjeessä. Ilman näiden tahojen apua vastausten määrä olisi siis jäänyt vaatimattomaksi. Käytetty kyselylomake on esitetty liitteessä 1.

Vastaajilta kysyttiin sukupuolta, seurakuntaa, johon olivat olleet yhteydessä, läheisensä menettämisen vuotta, seurakunnassa tapaamansa tai tapaamiensa henkilöiden ammattiryhmää sekä tapaamiskertojen lukumäärää. Lisäksi kysyttiin tapaamiskertojen riittävyttä, olivatko he saaneet sitä apua, mitä olivat kaivanneet, asioita, joissa työntekijän oli kerrottu onnistuneen ja asioita, joita he jäivät kaipaamaan. Tapaamiskertojen lukumäärän jäädessä riittämättömäksi tarjottiin lisäksi mahdollisuutta kertoa miksi tapaamiskerrat jäivät siihen, mihin jäivät. Vapaata tekstiä oli mahdollisuus kirjoittaa perusteluksi tai tarkennukseksi. Kyselyn viimeisenä kohtana oli vielä mahdollisuus kirjoittaa vapaata tekstiä mistä tahansa aiheeseen liittyvästä seikasta.

¹⁵ Lammi 2014, s.39

¹⁶Uusitalo 2007, s. 198.

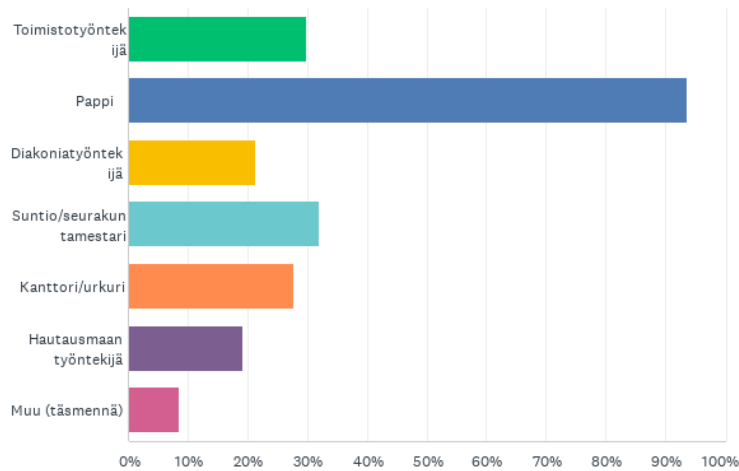
Vastauksia tuli eri puolilta Suomea. Vastausten loppujen lopuksi pienen määrän takia en näe mielekkääksi raportoida vastaajien ilmoittamaa seurakuntaa, vaan muutan vastaukset hiippakuntatasolle. Vastaajista yksi oli ollut kosketuksissa ruotsinkieliseen seurakuntaan, eli oli Porvoon hiippakunnasta. Lopuista vastaajista seitsemän on Lapuan, seitsemän Oulun, kuusi Tampereen, viisi Espoon, neljä Kuopion, neljä Mikkelin, kolme Helsingin ja kolme Turun arkkhiippakunnan alueelta. Yksi vastaaja oli ollut samaan kuolemantapauksen liittyen yhteydessä sekä Espoon että Mikkelin hiippakunnan alueella oleviin seurakuntiin. Lisäksi vastaajien joukossa oli yksi ortodoksi, ja viisi, jotka eivät yksilöi seurakuntaa. Heistä yksi on ulkomailla seurakuntaan yhteydessä ollut, ja yksi helluntaiseurakunnan kanssa asioinut.

Muiden aikaisempien tutkimusten tavoin tähänkin kyselyyn vastanneiden joukko on naisvaltainen, sillä kaikkiaan 47 saadusta vastauksesta vain kolme tuli miehiltä.

Vastaajien läheisten itsemurhat ovat tapahtuneet varsin pitkän aikajakson aikana. Varhaisin menetys oli tapahtunut vuonna 1995, viimeisimmät vuonna 2021.

Kuvio 1 havainnollistaa sitä jakaumaa, mitä työntekijäryhmiä vastaajat olivat kohdanneet seurakunnassa. Kaikista 47 vastaajasta 44 ilmoitti kohdanneensa papin. Toimistotyöntekijän oli kohdannut 14, suntion 13, kanttorin 11, diakoniatyöntekijän 10 ja hautausmaan työntekijän seitsemän vastaajaa. Jonkin muun työntekijän ilmoittaa kohdanneensa neljä vastaajaa, jotka on tarkennettu kahden vastaajan osalla nuorisotyöntekijäksi sekä yhdellä sairaalapapiksi ja yhdellä psykologiksi. Psykologi ei varmaankaan kovin yleinen ammattiryhmä seurakunnan työntekijöiden keskuudessa ole. Tässä tapauksessa vastaaja ilmoittaaakin kyseessä olleen sururyhmän.

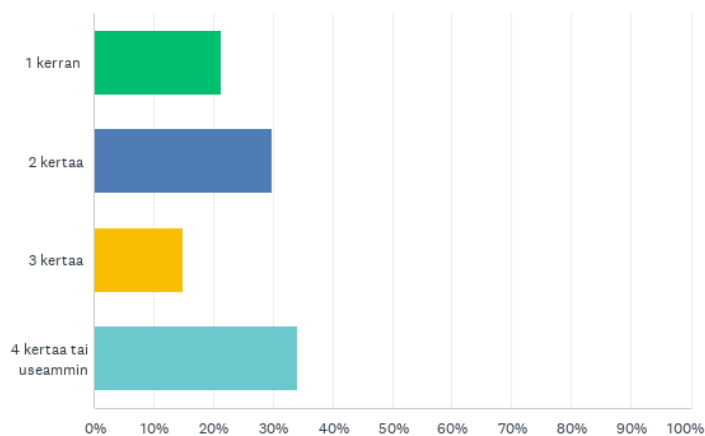
K4 Mitä työntekijöitä kohtasit seurakunnassa?

Kuvio 1. Vastaajien seurakunnassa kohtaamat työntekijät työntekijäryhmittäin.

Tapaamiskertojen lukumäärää kysyttiin monivalintakysymyksenä, jossa vastausvaihtoehdot olivat 1, 2, 3 sekä 4 tai useampia tapaamiskertoja. Yhden kerran tapaamisesta on kyse 10, kahden kerran tapaamisista 14 ja kolmen kerran tapaamisista 7 vastaajan kohdalla. Neljä kertaa tai useammin kirkon työntekijän sanoo kohdanneensa 16 vastaajaa. Asiaa havainnollistetaan kuviossa 2.

K5 Kuinka monta kertaa tapasit seurakunnan työntekijän?

Kuvio 2. Tapaamiskerrat seurakunnan työntekijän kanssa.

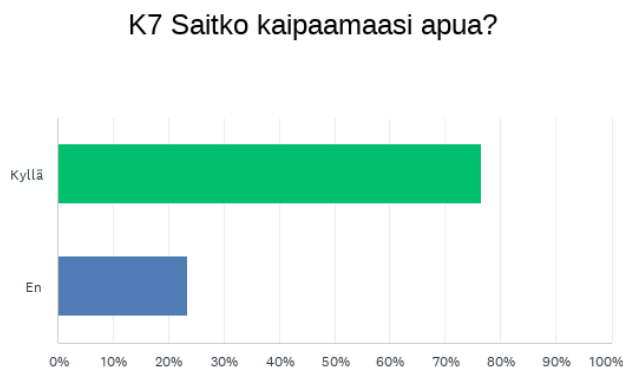
5. Tulosten analyysi

5.1. Avun saaminen

Kysymystä tapaamiskertojen lukumäärästä seuraavat kohdat selvittivät sitä, olisiko vastaaja toivonut useampaa tapaamiskertaa, miksi tapaamisten lukumäärä oli jäänyt mainittuun määrään ja kokiko vastaaja saaneensa apua tapaamisista. Lisäksi tarjottiin mahdollisuutta selittävään lisätekstiin.

Kysymys useampien tapaamiskertojen toiveesta ei ole yksiselitteinen. Vapaista vastauksista käy ilmi, että syyt, miksi tapaamiskertojen lukumäärä koettiin riittäväksi, eivät välttämättä tarkoita, että niihin olisi oltu tyytyväisiä. Useampia tapaamiskertoja ei esimerkiksi nähty tarpeelliseksi juuri siksi, että jo toteutuneilla tapaamiskerroilla oli tapahtunut jotain ikävää, mille ei todellakaan kaivattu jatkoa.

Apua kohtaamisista koki saaneensa suuri enemmistö, eli 36 vastaajaa, joskaan eivät kaikki varauksetta. Vastausten jakaantuminen ilmenee kuviosta 3. Osa apua saaneistakin kertoi avun jääneen puolitiehen. Osa oli saanut osakseen sekä hyvää palvelua että hengellistä väkivaltaa eri työntekijöiden taholta.

Kuvio 3. Vastausten jakauma kysymykseen avun saamisesta.

Monen vastaajan vapaista kommenteista käy ilmi kokemuksen ristiriitaisuus. Osittain tämä selittyy sillä, että ainoastaan kuusi vastaajaa mainitsee tavanneensa vain yhden seurakunnan työntekijän, joka kaikissa näissä tapauksissa on ollut pappi. Seurakunnan työntekijätään eivät ole homogeeninen ryhmä, josta jokainen pystyisi auttamaan samalla tavalla. Osalla on parempia luontaisia taipumuksia, tai sitten kouluttautumiseen on satsattu. Osa taas on onnistunut tehtävässään huonommin. Vaikka valtaosa kohtaamisista olisikin jättänyt positiivisen kokemuksen, huonotkin kokemukset jäävät mieleen ja voivat osaltaan olla vaikeuttamassa surun käsittelemistä.

Useimpien kanssa (...) itselleni vaikeassa tilanteessa hyvin , mutta joiltakin olisin odottanut tilannetajua enemmän. #31 (Tapaamisia 4 tai useampia)

... papilta sain ja konttori työntekijältä (en muista nimeä) lämmintä ystävällistä palvelua mutta muut mitä jouduin kohtaamaan sai ihoni kananlihalle, voin siis sanoa että enin osa...#38 (Tapaamisia 4 tai useampia)

Ensimmäinen hautaukseen varattu pappi oli järkyttävä. Kerroin hänelle tuntevani vainajan lähelläni ja kotonamme tapahtuvan "yliluonnollisia" joista sain paljon lohtua. Tämä pappi mainitsi että itsemurhan tehneitä ei ennen ole edes siunattu ja että surevan mielenterveys voi pettää ja ihminen lohdun kaipuussa kuvittelee asioita tapahtuvan. Vaihdoin pappia ja sain ihanan N.N:n. #11 (Tapaamisia 4 tai useampia)

Osa vastaajista nimeää asioita, jotka tekivät kohtaamisesta heille erityisen hoitavaa. Monissa vastauksissa korostetaan kuuntelemisen ja kyselemisen merkitystä. Myös yhteydenotot, kenties paljonkin myöhemmin, nousevat esiin lämpiminä muistoina useammassa vastauksessa.

Pappi suhtautui minuun ja vanhempiini äärimmäisen kauniisti, kun olimme menettäneet veljeni. Uskon, että tästä oli suurta apua erityisesti vanhemmilleni, joille itsemurha oli ehkä isompi häpeän asia kuin minulle. Todella kiitollinen papille tavasta suhtautua! #3 (Tapaamisia 2)

Hän lohdutti, ymmärsi, tuli käymään. Hän kertoi mielellään siunaavansa mieheni, hän kuunteli ja kyseli. Oli aivan ihana. Yliluonnollisiin asioihin hän suhtautui neutraalisti, ei väheksyvästi. Sanoi kuulevansa usein vastaavista kokemuksista. Itse hautajaiset olivat arvokkaat ja pappi oli paneutunut asiaan. Antoi lohtua ja turvaa. #11 (Tapaamisia 4 tai useampia)

Pappi kuunteli ja teki kaikki toiveiden muukaan eikä tyrkyttänyt mitään omia juttuja. Kunniotti minua ja poikiani. #15 (Tapaamisia 1)

Erytyisen hyvältä tuntui, kun tyttäreni siunannut pappi soitti seuraavana jouluna ja kysyi vointiamme. Puhuimme pitkän puhelun. Silloin tunsin todella, että oma seurakunta halusi ja olisi halunnut jatkossakin pitää meistä huolta. #20 (Tapaamisia 3)

Pappi oli ihana. Hän sanoi minulle että mieheni oli varmaan masentunut ja epätoivoinen. Hän ei tuominnut eikä syyllistänyt minua. Siunaus oli myös lohdullinen. Siinä pyydettiin useita kertoja anteeksiantoa vainajan tekemille virheille. #32 (Tapaamisia 1)

Yhden vastaajan kohdalla siunaava pappi oli heille entuudestaan tuttu, mikä koettiin turvallisuutta luovaksi tekijäksi.

Poikani siunannut pappi oli meille tuttu entuudestaan. Hän tunsu poikani henkilökohtaisesti [.....]. Tämä edesauttoi valtavan paljon meidän yhteisiä kohtaamisia, eikä siinä välttämättä ollut pappi asetelmaa vaan myös oikeaa ystävyyttä. Olemme edelleen säännöllisesti tekemisissä. Hän on ollut minulle todellinen sielunhoitaja. #45 (Tapaamisia 4 tai useampia)

Tuttuus ei kuitenkaan aina ole ollut positiivinen asia.

Lapseni rippipappi kertoi ettei voi olla tukenani, koska hänkin suree lastani. #37 (Tapaamisia 1)

Myös niiden joukossa, jotka kertovat apua saaneensa, oli heitä, joiden vapaa vastaus kuulostaa siltä, ettei saatu apu välttämättä ole ollut riittävää.

Kyllä osittain (sain apua), mutta tukea olisin ehkä kaivannut vielä puhelimitse. #4 (Tapaamisia 1)

Jäi mielestäni kesken Vertaistukea ei ollut saatavilla. #46 (Tapaamisia 4 tai useampia)

Lisääkin olis voinut olla. #47 (Tapaamisia 2)

Yhden vastaajan kohdalle osunut työntekijä vaikuttaa olleen erityisen ammattitaitoinen ja suhtautuneen työhönsä poikkeuksellisen antaumuksellisesti.

Kävin papin luona henkilökohtaisesti surun käsittely ohjauksessa. Siihen liittyi tehtäviä, kirjallisuutta ja keskustelua. Systemaattinen prosessi. #44 (Tapaamisia 4 tai useampia)

Vastaajista 11 ilmoittaa, etteivät koe saaneensa apua. Heidän antamistaan kommentteista yksi sisältää silti kertomusta myös positiivisesta kokemuksesta.

Suruvalittelu käynti lohdutti. (muita läsnä) mutta, mitä meille, minulle on tapahtunut. Ahdistus ja itku on joka päiväinen vieras. Mieli pullauttelee odottamattomissa tilanteissa itkua ja kummallista tuska puhetta. #29 (Tapaamisia 1)

Monista vapaista kommentteista ilmenee, miksi vastaajat eivät koe apua saaneensa. Näistä vastauksista käy selvästi ilmi, miten seurakunnan työntekijä olisi voinut toimia paremmin.

Koin että koska on korona niin ei voi oikein mitään tehdä, edes hautajaisten jälkeiseen kahvitilaisuuteen pappi ei voinut osallistua. Tuli hylätty olo, kun kerrankin olisi tukea tarvinnut en sitä saanut. Toki ymmärrän korona aiheuttaman poikkeus tilanteen, mutta myös läheisen ihmisen kuolema ja varsinkin itsemurha on poikkeus tilanne. #2 (Tapaamisia 2)

Osittain, mutta tukea ei saa liikaa tuollaisessa tilanteessa. #10 (Tapaamisia 2)

En oikein osaa sanoa. Diakonia työntekijät kävivät kerran, mutta ehkä olis voinut käydä toisen kerran vähän myöhemmin. Ensin ku on shokissa ei oikein tajua tilannetta ja ei ehkä osaa avautua tai toivoa useampaa tapaamista. #22 (Tapaamisia 1)

Kahden vastaajan kohdalle on sattunut kohtaaminen, joissa työntekijä on selvästi auttamisen sijaan pahentanut tilannetta.

Ihan sairas psykopaatti. Onneksi seurakunta erotti hänet. Kotikäynneillä pitäis olla aina kaksi ettei vastaavaa pääse tapahtumaan. #9 (Tapaamisia 4 tai useampia)

Toimistotyöntekijä jo pilasi olotilaamme, sanomalla notta ei Papit oikein tahdo siunata kirkkoon kuulumattomia. #24 (Tapaamisia 1)

Yksi vastaaja kertoo hakeneensa apua aktiivisesti ja löytäneensä sitä toisaalta.

Onneksi hain apua aktiivisesti, pääsin naapuriseurakunnan järjestämään sururyhmään, jota ohjasi diakoni ja pappi. #37 (Tapaamisia 1)

5.2. Tapaamiskertojen lukumäärä

Kirkon aikaisemmassa strategiassa määriteltiin, että jokainen seurakuntalainen tulisi kohdata laadukkaasti viisi kertaa vuodessa. Viiteen kertaan päästään silti huonosti edes tutkimuksen alla olevassa itsemurhasurun kantamisen yhteydessä, pidemmälläkään aikavälillä.

Kyselyssä ei määritelty, mitä ”kohtaaminen” on. Kukin vastaaja on siis itse määrittänyt rajat tilanteille, jotka kohtaamisiksi laskee.

Minimissään siunaavan papin pitäisi kohdata läheiset vähintään kahdesti: toimituskeskustelussa ja siunaustilaisuudessa. Sekin on silti kovin vähän jo normaalissa tapauksessa. Itsemurhasurun kohdalla tavoitteeksi pitäisi selkeästi laittaa aktiivisempi yhteyden ottaminen ja useampi laadukas kohtaaminen.

Tapaamiskerroista kysyttiin monivalinnalla vaihtoehdot 1, 2, 3 ja 4 tai useampia, sekä erillisille kysymyksellä, olisiko vastaaja toivonut useampaa tapaamiskertaa. Lisäksi kysyttiin, miksi tapaamiskerrat olivat jääneet siihen määrään, mitä niitä oli ollut.

Vastaajista 10 kertoo tavanneensa seurakunnan työntekijän vain kerran. Kahdesti työntekijän tavanneita oli 14 vastaajaa. Seitsemän vastaajaa kertoo tavanneensa seurakunnan työntekijän kolme kertaa ja 16 vastaajaa neljä kertaa tai useammin. (Kuvio 2)

Neljän tai useamman tapaamisen ilmoittaneista 16 vastaajasta kolme vastaajaa ilmoittaa, että olisivat halunneet tavata vielä useammin. Kysymykseen, miksi tapaamiset kuitenkin jäivät siihen määrään, mihin jäivät, yksi vastaaja ilmoittaa syyksi koronan. Yksi vastaaja ilmaisee selkeästi ja toinen peitellymmin, että tapaamiset ovat päättyneet työntekijän aloitteesta, vaikka enempiä tapaamisia olisi toivottu.

Ilmeisesti ei ollut enempää aikaa. #46

*Papin olisin halunnut tavata useamman kertaa sekä jonkun vertaistukea tarjoavan.
#12*

Loput 13 neljä tai useamman kerran työntekijän kohdannutta vastaajaa ilmoittaa, että eivät olisi enempää toivoneetkaan. Vapaissa kommentteissa kerrotaan pääsääntöisesti, miten asiat olivat tulleet niin hoidetuiksi, etteivät enemmät tapaamiset enää olleet tarpeen. Yhden vastaajan kohdalla useat kohtaamiset ovatkin paljastuneet työntekijän väärinkäytökseksi, mikä on lisännyt tuskaa entuudestaan.

[työntekijä] kertoi yksityiskohtaisesti miten tuskallinen kuolema hirttäytyminen on. Lisäksi hän käytti minua seksuaalisesti hyväksi kun olin täysin puolustuskyvytön. #9

Kyseessä on luonnollisesti toiminta, jota ei voi puolustella mitenkään. Vastaaja kertookin asian tulleen käsitellyksi rikosprosessissa ja asianosaisen saaneen tuomion. Vastaaja on siitä huolimatta tullut jo valmiiksi puolustuskyvyttömänä vakavasti lisää haavoitetuksi.

Kolme kertaa seurakunnan työntekijän kohdanneista seitsemästä vastaajasta viisi ilmoittaa olevansa tyytyväisiä kohtaamisten määrään. Yhtä lukuun ottamatta he myös kertovat apua saaneensa. Mutta yksi, joka ei apua koe saaneensa, kertoo vapaissa kommentteissa taas ikävää asiaa, joka auttaa ymmärtämään, miksi kohtaamisten lukumäärään ollaan tyytyväisiä, vaikkei apua koetakaan saadun.

Ikävä tunne, syyllisyyden tunne lisääntyi itsellä. #5

Kaksi vastaajista, jotka eivät kolmeen tapaamiskertaa ole tyytyväisiä, syyttävät tapaamisten loppumisesta itseään. Syy ei silti ilmiselvästi ole heissä, vaan tilanteessa, joka vie voimavarat aktiiviselta yhteydenpidolta. Seurakunnan työntekijältä vaaditaankin herkkyyttä aistia tarvetta ja tarjota apua silloinkin, kun sitä ei aktiivisesti ole pyydetty.

Se oli omasta saamattomuudestani kiinni. Sanottiin kyllä, että voin olla yhteydessä koska vain (pappiin). #20

Tämä ei johtunut seurakunnan työntekijästä, vaan siitä, etten jaksanut olla aktiivisempi. #36

Kahdesti seurakunnan työntekijän kohdanneita vastaajia on 14. Heistä yhdeksän kertoo olevansa tyytyväisiä tapaamisten lukumäärään, eivätkä kommentoi mitään vapain sanoin. Viisi vastaajaa olisi kuitenkin toivonut tapaamisten jatkumista.

Vapaissa kommentteissa yksi vastaaja kertoo taas kyseen olleen omasta jaksamisesta. Apua ei vain ole jaksettu kysellä. Yhdessä vastauksessa syyksi kerrotaan kirkkoherran muuttaneen pois paikkakunnalta. Kaksi vastaaja kertoo tilanteista, joissa kaikki ei ole mennyt ihan oikein.

Tapasin papin vain hautajaisissa, korona tilanteen takia hautajaisista sovittiin puhelimitse. Pappi oli tosi järkyttynyt kun kuuli mieheni tehneen itsemurhan. Muutenkaan hän ei vaikuttanut kokeneelta kohtaamaan kuolleen omaisia. Hän kertoi seurakunnalla olevan suru ryhmän, mutta ettei hänellä ole tietoa seuraavista tapaamisista, korona tilanteen takia. Pappi vaikutti hyvin epävarmalta. #2

(Seurakunnassa A) ei oltu kiinnostuneita ja (seurakunnassa B) oli siunaus. Papilla ja kanttorilla kiire seuraaviin paikkoihin. #27 (Hautaus muualle kuin vainajan asuinpaikkakunnalle)

Vain kerran seurakunnan työntekijän tavanneista 10 vastaajasta puolet kertoo olevansa tyytyväisiä tapaamisten määrään. Kommentteista ilmenee, ettei syynä ole välttämättä tyytyväisyys.

En itse ottanut enempää yhteyttä ja hautajaisten järjestely vei kaikki voimat. #32

Pappi ei osannut kohdata surevaa vanhempaa, vaan alkoi vihjailla lapsen olevan helvetissä. #42

Toinen puoli vain kerran työntekijän tavanneista olisi kaivannut useampia tapaamisia. Yksi vastaaja selittää tapaamisten jäämisen koronalla, mutta tilanne olisi voitu hoitaa myös koronan aikana.

Koronan takia kaikki puhelimella/sähköpostilla. Siunaustilaisuudessa sitten ensimmäisen kerran. Puheluja olisin toivonut enemmän. #4

Muutkin tapaukset olisivat selkeästi kaivanneet enemmän herkkyyttä seurakunnan työntekijältä.

Eka kerralla kohdattiin ehkä liian alussa. Olisi pitänyt kait itse osata pyytää toista käyntiä. Tai en muista onhan sitä voitu ehdottaakin, mutta olin vielä ihan shokissa. #22

Läheiseni ei kuulunut kirkkoon. #24

Uupumus esti yhdeydenoton. Seurakunnasta ei tarjottu. #29

Lapseni rippipappi kertoi ettei voi olla tukenani, koska hänkin suree lastani. #37

5.3. Missä työntekijä onnistui?

Valtaosa vastaajista koki saaneensa tarvitsemaansa apua, mutta toisenlaisiakin kokemuksia joukossa on. Kysymykseen ”Missä työntekijä onnistui?” kaksi vastaajaa antaa tyrmäävän suoran vastauksen ”Ei missään”. Molemmissa tapauksissa tulee selväksi, ettei mikään heidän kohdalleen osuneen seurakunnan työntekijän ja vastaajien välillä ole palvellut sitä päämäärää, että vastaaja olisi tullut autetuksi vaikeassa tilanteessa. Ei ole yllättävää, että molemmat vastaavat myös, etteivät koe apua saaneensa. Kolme vastaajaa jättää kysymyksen vastaamatta. Heistä kaksi kertoo saaneensa apua, mutta yksi ei. Hänen osakseen tulleet vihjailut ovat olleet ala-arvoisia.

Pappi ei osannut kohdata surevaa vanhempaa, vaan alkoi vihjailla lapsen olevan helvetissä. #42

Kuuden vastaajan vastaukset tulkitseen osittaisiksi onnistumisiksi, vaikka jotain onkin jäänyt puuttumaan. Jotain oli siis mennyt oikein, mutta jotain olisi selkeästi voinut mennä paremminkin.

Viemään siunaus rituaalin läpi, tosin siinäkin hän sotki nimiä. #2

Pappi sai tehtyä hyvän puheen kirkkoon, vaikka keskustelutilanteita ei antanut paljoa toivoa. #19

Suntio oli lämminhenkinen ja kohtasi hyvin surevan ihmisen. Toimistotyöntekijä toimi samoin, ei ollut kiireentuntua, antoi minulle aikaa koota itseäni. Kanttori oli tyly, en tavannut häntä kuin sähköpostin välityksellä. Halusin lapseni näköisen muistotilaisuuden, en halunnut urkujen pauhua tai kirkasta ja raskasta virren laulua. Toivoin että valitsemani musiikki sopii kappeliin ja se soitettaisiin tallenteelta. Ei voinut, ei kuulunut hänen osaamusalaan vaikka olisin opettanut. Pappi oli minua kohtaan sympaattinen mutta käytös paljasti hänen oman vakaumuksen itsemurhan tehnyttä kohtaan. Tuntui pahalle, onneksi olen sen yli ehkä päässyt. #31

Valtaosan, eli 35 vastaajan vastaukset onnistumisista on tulkittavissa positiivisiksi. Näin myös niissä kolmessa tapauksessa, joissa vastaaja ilmoittaa, ettei koe saaneensa kaipaamaansa apua. Heistä yhden avun saamattomuuskommentti viittaa alkuperäiseen seurakuntaan, mutta hän on saanut myöhemmin avun toisen seurakunnan sururyhmästä. Yksi ei osaa oikein määritellä kokeeko apua saaneensa, mutta kertoo hänen kohtaamiensa diakoniatyöntekijöiden kuitenkin onnistuneen kuuntelemisessa ja aidossa läsnäolossa. Yksi kertoo saaneensa apua, mutta ei riittävästi. Hän mainitsee tapaamansa seurakunnan työntekijän kuitenkin onnistuneen joustavuudessa ja kuuntelemisessa sekä toiveiden toteuttamisessa siunaustilaisuudessa.

5.4. Mitä jäätiin kaipaamaan

Kysymys ”Mitä jäit kaipaamaan?” oli vapaa tekstikenttä. Vastausten kirjosta nousee esiin asioita, jotka päädyin niputtamaan kolmeen asiaan: paneutuminen, empatia ja yhteydenotto.

Kategorisointi ei ole kaikilta osin ihan ongelmaton ja useista vastauksista löytyy aineksia kaikista kolmesta luokasta.

Paneutumista toivovissa kommentteissa nousee esille mm. parempi perehtyminen vainajaan ja hänen perheeseensä. Paneutumista vaativaksi olen luokitellut myös vastaukset, joissa toivottiin enemmän aikaa. Itsemurhasurua kantava ei tule kohdatuksi kiireellä. Vastauksissa toivotaan myös yksityiskohtaista hautajaisprotokollan läpikäymistä, ehkä jopa useampaan kertaan, sillä kuuliija ei välttämättä pysty yhdellä kertaa ottamaan vastaan kuin osan kerrotuista asioista. Kiireettömyyttä toivotaan myös erikseen paneutumiseen luokittelemisani vastauksissa. Paneutumista vaatii myös keskustelu, jota moni vastaajista ei koe saaneensa tarpeeksi useankaan tapaamisen jälkeen.

Ei ole yllätys, että itsemurhasurua kantavat toivovat heidät kohtaavalta empatiaa. Vastauksissa toistuvat erilaiset empatian tarpeesta viestittävät sanat: lohtua, hyväksyntää, lähelle tulemista, tukea, ymmärrystä. Osa empatian toiveiksi luokittelemistani vastauksista paljastaa myös sen, ettei empatiaa ole saatu. Näin esimerkiksi niissä vastauksissa, joissa kohtaajalta toivotaan asiallista kohtaamista tai tunneälyä.

Yhteydenottoa nimenomaan seurakunnan taholta toivotaan lähes joka viidennessä vastauksessa. Keskustelua kaivattiin useammin ja vielä muistotilaisuuden jälkeen. Myös pidemmän aikaa tapahtuneen jälkeen vastaajien mielissä kangastelee toive siitä, että seurakunnasta oltaisiin yhteydessä, jopa "vedettäisiin" mukaan toimintaan. Surevan voimavarat eivät aktiiviseen yhteydenottoon heidän puoleltaan riitä alkuvaiheessa, ja myöhemmin yhteydenottoa aletaan arastella. Pelkkä jaksamisen kyseleminen voi riittää, mutta samassa yhteydessä on tietysti varauduttava olemaan läsnä pidempäänkin.

5.5. Vapaat kommentit

Vastaajista 30 käytti hyväkseen kyselylomakkeen viimeisenä kohtana tarjottua mahdollisuutta vapaaseen tekstiin. Niistä 9 vastausta on tulkittavissa negatiiviseksi palautteeksi tapahtuneesta kohtaamisesta. Vastauksissa nousee esille tapahtumia, jotka on koettu seurakunnan toiminnassa ikäviksi.

Esim kirkossa kirkon menoissa pappi saarnasi, että meidän omien syntien vuoksi Jumala rankaisee, viemällä jonkun tärkeän elämästämme pois. Itsemurhan tekijät palavat helvetin tuleessa. #5

Kaikista kauheita oli se josta en ikinä ehkä rauhaa saa on se että odotin vuoden kun minulle sanottiin että poikani nimi lausutaan marraskuussa 2018 kun poikani kuoli -17 Niin paria viikkoa ennemmin minulle soitettiin ja kyseltiin mihin poikani on haudattu ja kun sanoin että tuhattu niin minulle ilmoitettiin ettei poikani nimeä sitten lausuta ollenkaan.. että se sattuu ja olen kyllä katkera! #35

Yksi vastaaja nostaa esille aiheellisen kysymyksen kuolleiden kiitoksen sanamuodosta ja ehdottaa siihen muutosta.

Olen kritisoinut ja keskustellut joidenkin pappien kanssa siitä, miksi messun yhteydessä kuolleitten ilmoittaminen kerrotaan Jumalan kutsuna. "Jumala on kutsunut ajasta ikuisuuteen seuraavat seurakuntamme jäsenet." Eikö sananmuoto voisi olla esim. Ajasta ikuisuuteen ovat siirtyneet ..Itsemurhan omaisen on todella raskasta kuulla papin suulla, että Jumala on kutsunut rakkaan ihmisen itsemurhan kautta luokseen. Eikö tätä voisi vihdoinkin jo muuttaa? #41

Useammassa vastauksessa peräänkuulutetaan aktiivisempaa otetta seurakunnan puolelta, osa suorien toiveiden muodossa.

Kohtaamista joka olisi tuntunut aidolta kiinnostukselta. #27

Tapahtuman jälkeen terapeutille ohjaamista. Itse olin täynnä, mutta kuitenkin niin avuttoman tyhjä. #29

Pintaan nousevat vaikeat tunteet on haastavia jaettavia muiden kanssa ja siinä missä en itse kaivannut varsinaista hengellistä apua ja oikeastaan se olisi voinut jopa pahentaa tilannetta eri uskontojen välillä elävän näkökulmasta, kaipasin kuitenkin kovasti ihmisiä, joilla olisi kyky kohdata surevan tunteet. Seurakunnalta toivoin nimenomaan mahdollisuutta surra ja jakaa surua, kun en sitä voinut tehdä vainajan omaisten kanssa. Samalla ymmärsin, että tilaisuuksia tällaiseen on lopulta melko harvassa. #35

Vapaata tekstiä kirjoittaneista 30 vastaajasta 17 vastaukset on tulkittavissa kokonaisuutena positiivisiksi. Niissä tuodaan ilmi kiitosta toimituksista ja kohtaamisista seurakunnan työntekijöiden kanssa.

Kuten edellä kirjoitin, olen todella kiitollinen papille siitä, miten hän kohtasi lapsensa menettäneet vanhempani. Myös toimistotyöntekijä oli superempaattinen, itki vanhempieni kanssa heidän menetystään eikä kauhistellut itsemurhaa. Veljeni ei kuulunut kirkkoon mutta pappi ei hetkeäkään epäröinyt toimittaa kirkollisia hautajaisia, joilla oli iso merkitys vanhemmilleni. #3

Kiitos kantorille joka antoi valoa ja lohtua musiikin kautta. Enemmän kun oli pyydetty. Eddellen ihmiset puhuvat siitä. #18

Seurakunnassa oli myös sururyhmä itsemurhantehneiden omaisille jonka koin olevan hyvä. #28

Olen keskustellut toisten kanssa joilla on sama kohtalo. Luulen että ortodoksipapit ovat anteeksiantavampia kuin esim evlut papit. Olen iloinen että olen ortodoksi. #32

Todellinen kohtaaminen tuli nimenomaan seurakunnan edustajan tapaamisissa siitä huolimatta että emme ole seurakunnassa aktiivisia ja läheiseni oli eronnut kirkosta. #36

Oli ihanaa huomata, että seurakunnassa läheiseni itsemurhaa ei "tuomittu" ja hän pääsi kirkkomaahan, toisin kuin vuosikymmeniä sitten!!! #39

Osa positiivisista vastauksista sisältää ajatuksen toiminnasta, jonka soisi tulevan yleiseen käyttöön.

Arvostan kun tämä kirkkoherra vielä kuukausien päästä kuolemasta soitti minun, äidin, kuulumiset ja voinnin. #8

Oli hyvä käydä läpi papin kanssa pari kuukautta myöhemmin mitä ei olisi pitänyt tehdä koska meistä kumpikin oli ensikertalaisia. #14

6. Pohdinta

6.1. Havaintoja tutkimuksesta

6.1.1. Koulutuksen tarve

Kyselyn vastauksia analysoidessani olen monesti kerrannut mielessäni niitä kertoja, kun olen itse kohdannut itsemurhasurua kantavia omaisia. On selvää, ettei henkseleiden paukuttamiseen ole aihetta.

Tärkeäksi opiksi vastauksista mieleeni nousee koulutuksen jatkuva tarve kirkon työntekijöille. Koulutusta tarvitaan surevien kohtaamiseen yleensä, mutta erityisesti itsemurhasurun ymmärtämiseen. Koulutus on tarpeen kaikille seurakunnan työntekijäryhmille, vaikka pappien osuus onkin tässä kyselyssä tärkeimmäksi nouseva. Suntioita ja toimistotyöntekijöitä oli kumpaakin mainittu kohtaamisissa jopa useammin kuin diakoniatyöntekijöitä.

6.1.2. Asenteen vaikutus

Yksi kyselyssä esiin nouseva asia on kirkon työntekijöiden oman asenteen vaikutus. Jos työntekijällä on käsitys itsemurhasta anteeksiantamattomana tekona, asenne heijastuu helposti toimintaan, vaikka henkilö pyrkisikin ammattimaiseen kohtaamiseen. Myös selvittämätön suhde itsemurhaan lyö herkästi leimansa tapaan, jolla työntekijä itsemurhasurua kantavan kohtaa. Ei auta, vaikka toimisi armollisesti surukeskusteluissa, jos muussa yhteydessä julistaa tuomiota samoista asioista.

6.1.3. Yhteydenpidon merkitys

Suuri kyselystä saatu oppi on myös siinä, miten paljon itsemurhasurua kantavat kaipaavat aktiivista yhteydenottoa. Avun tarpeen kysäiseminen kerran ei riitä, vaan läheisiin pitäisi ottaa yhteyttä vielä useampaan kertaan ”välttämättömien” tapaamisten jälkeenkin. Juuri tämä kohta nousee mieleeni selkeimpänä korjaustoimenpiteen paikkana omassa toiminnassani. Yhteydenottoa ei kannattaisi arkailla. Keskustelu voi lähteä liikkeelle jo pelkästä kuulumisten kysymisestä, mutta myös kysymyksen avun tarpeesta voi nostaa esille useampaan kertaan. Kirkkovuoden juhlat ja/tai tapahtumien vuosipäivät tarjoavat luontevia hetkiä yhteydenottoihin.

6.1.4. Koronapandemia

Korona oli ilmoitettu monessa vastauksessa suureksi esteeksi kohtaavan ja kohdattavan välillä. Hautauskeskusteluja oli käyty puhelimesta, jolloin ensimmäinen – ja ehkä ainoaksi jäävä – kohtaaminen on ollut vasta siunaustilaisuudessa. Näin seurakunnan työntekijälle ei välttämättä ehkä ollut tullut edes käsitystä siitä, että kyseessä on itsemurha.

Vaikka pandemian alkuvaiheessa eristäytyminen oli monessa suhteessa järkevä valinta, ajattelen, että varsinkin sen nykuvaiheessa surukeskustelut tulisi aina järjestää ihan oikeana tapaamisena. Näin myös sanaton viestintä toimii paremmin kuin puhelimesta tai edes videopuhelussa. Korona on totta ja jäänee seuraamme tulevaisuudessakin, mutta sillä ei – ainakaan enää – saisi perustella yhdenkään surukeskustelun väliin jättämistä. Hyvällä käsihygienialla, maskien käytöllä ja riittäväillä turvaväleillä kohtaamisen pitäisi olla järjestettävissä ihan henkilökohtaisesti, ilman sähköisiä kommunikaatiovälineitä.

6.1.5. Väärinkäytösten mahdollisuus

Yhden vastaajan kohdalle sattunut kirkon työntekijä oli kotikäynnillään syyllistynyt seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tapaus on käsitelty ja syyllinen saanut tuomion. Siitä huolimatta vahinko on päässyt tapahtumaan. Kirkossa kannattaisi pohtia käytäntöjä, joilla tällaisen tilanteen syntyminen tehtäisiin rakenteiden kautta mahdottomaksi. Käytännössä on vaikeaa järjestää kotikäynneille kahta työntekijää, mutta muita ratkaisuja kannattaa varmasti miettiä.

6.1.6. Joustavuus

Siunaus- ja muistotilaisuudet ovat seurakuntien työntekijöille usein toistuvia tilanteita. Niissä on totuttu noudattamaan yhdessä sovittuja kaavoja ja perinteisiä toimintatapoja. Surevalle omaiselle kukin tilaisuus on kuitenkin ainutkertainen kokemus. Haluaisinkin haastaa meitä myös miettimään, milloin totutuista tavoista voisi olla hyvä joustaa. Esimerkiksi kyselyssä esille noussut kanttorin suhtautuminen esitettyyn toiveeseen musiikin soittamisesta tallenteelta on tällainen asia. Elävä musiikki seurakunnan työssä on todella tärkeä asia. Kanttoreiden ja urkureiden ammatillisuutta ei ole tarpeen rapauttaa. Mutta jos kuolleen läheisillä on perusteltuja toiveita vaikkapa urkumusiikin ja/tai virsikirjan virsien välttämisestä, toivoisin tapauskohtaista harkintaa pystyttävän käyttämään.

6.1.7. Tasa-arvoinen kohtelu

Haluan nostaa esille myös usean vastaajan esille nostaman seikan: itsemurhasurua kantaville on erittäin merkityksellistä, että myös kirkkoon kuulumattomien, itsemurhaan päätyneiden kohdalla toimitaan aivan samoin kuin kirkon jäsentenkin kanssa. Näenkin hautaan siunaamisen tärkeyden nimenomaan surevien läheisten sielunhoidollisena tilanteena.

6.1.8. Sanavalintojen tärkeys

Yhdessä vastauksessa nostettiin esiin kuolleen kiitoksen sanamuoto, jossa kerrotaan *Jumala on kutsunut ... seuraavat seurakuntamme jäsenet*. Vastaaja oli kokenut hirvittävänä sen, että hänen läheisensä itsemurha sanoitettiin Jumalan kutsuksi. Ainakin minulle tämä kommentti oli silmiä avaava, ja toivonkin, että ajatukseen tartuttaisiin kirkossamme. Vaikka kuoleman näkisikin Jumalan kutsuna pois tästä ajasta, on ymmärrettävää, että tuollaisen sanamuodon käyttäminen itsemurhaan päätyneen kohdalla voi tuntua läheisestä musertavalta. Kommentissa esiin nostettu vaihtoehtoinen sanamuoto ”siirtymisenä ajasta ikuisuuteen” voisi olla hyvinkin toimiva vaihtoehto.

6.1.9. Pyhäinpäivämuistaminen

Yhdessä vastauksessa oli nostettu tilanne, jossa itsemurhan tehneen nimeä ei mainittukaan pyhäinpäivämuistamisen yhteydessä seuraavana vuonna. Ainakin vastaajalle itselleen oli jäänyt kuva, että syynä olisi ollut se, että vainaja oli tuhkattu. Olipa syy sitten mikä tahansa, olisi toivottavaa, että pyhäinpäiväkynttilöitä sytytettäisiin ja menehtyneiden nimiä luettaisiin mieluummin useammassa seurakunnassa kuin että yhdessäkään niin jätettäisiin tekemättä. Pyhäinpäivämuistamisen käytänteet on siis hyvä käydä läpi myös tässä mielessä.

6.2. Sielunhoidollinen lähestymistapa

Yksi englannin kielen ilmaisu suomen kielen sanalle *ihminen* on *human being*, suoraan suomennettuna *inhimillinen olento/oleva*. Me suomalaiset olemme monesti ennemminkin *human doing* eli *inhimillisiä tekijöitä/tekeviä*. Pelkkä oleminen ei tahdo harjoittelematta onnistua, vaan meillä on alituinen tarve syöksyä tekoihin, ”ratkaisemaan ongelma”. Surun tultua todeksi ongelma ei kuitenkaan ole ratkaistavissa. Kuollut läheinen on kuollut, emmekä pysty siihen omilla toimillamme vaikuttamaan. Läheisensä kuolemaa surevan tuska ei ole poistettavissa millään tehtävissämme olevalla tavalla. Siitä huolimatta monissa arkipäivän asioissa voimme toki auttaa surevaa.

Siinä, missä tekeminen ei ole ratkaisu, apu voi löytyä olemisesta. Raamatussa, Jobin kirjassa Jobin ystäviä ei voi pitää kovin esimerkillisinä heidän neuvoissaan. Mutta ennen neuvoihinsa ryhtymistä he tekevät jotain todella puhuttelevaa: *He istuutuivat maahan hänen viereensä ja istuivat siinä seitsemän päivää ja seitsemän yötä. Kukaan heistä ei puhunut Jobille mitään, sillä he näkivät, miten kauhea hänen tuskansa oli. Job.2:13.*

6.3. Ehdotuksia toiminnan suuntaamiseksi

6.3.1. Sururyhmät

Niin tässä kyselyssä kuin aikaisemmissakin tutkimuksissa on noussut esiin vertaistuen merkitys. Surevien vertaistuelle järjestetään seurakunnissa sururyhmiä. Omassa työpaikassani, Kempeleen seurakunnassa (n. 15 000 jäsentä) sururyhmät pyritään järjestämään säännöllisesti. Huolimatta siitä, että seurakunta ei ole pienimpiä, ryhmää ei kuitenkaan aina saada kasaan. Tästä syystä erityissururyhmiä esim. itsemurhasurua kantaville tai lapsensa menettäneille ei ole edes tarjottu. Omaisia olen tällaisissa tapauksissa kehottanut tutkimaan naapurista löytyvän Oulun seurakuntayhtymän huomattavasti laajempaa tarjontaa.

Sururyhmien syntymättömyys saattaa olla toisaalta kiinni, paitsi vertaisten vähäisestä määrästä, myös ”liian pienen paikkakunnan” piirien pienuudesta. Oman paikkakunnan seurakunnan työntekijät voidaan kokea liian tutuiksi, tai ainakin heidän kanssaan voidaan kokea olevan liikaa yhteistä tuttavapiiriä. Huolimatta työntekijöiden vaitiolovelvollisuudesta osallistujat voivat kokea vaikeutta osallistua epäluottamuksen vuoksi.

Ratkaisua haluaisin lähteä hakemaan useamman seurakunnan yhteistyöstä. Vaikkapa rovastikunnallisena järjestettävät sururyhmät voisivat toimia eri kerroilla eri seurakunnissa ja kulloisenkin seurakunnan työntekijöiden vetäminä. Näin laajenisi väestöpohja ja vetäjien liika tuttuuskin vähenisi. Samalla voisi tulla mahdollisuus järjestää myös erityiskysymyksiin painottuvia sururyhmiä.

6.3.2. Kohtaamisen käytäntöjä

Ohjatessani surevia tutkimaan Oulun seurakuntayhtymän sururyhmätarjontaa huomaan tämän kyselyn valossa tehneeni myös suuren virheen. Itsemurhasurua kantava keskustelukumppani on nimittäin erittäin epätodennäköisesti siinä kunnossa, että pystyisi tuota mahdollisuutta itse selvittämään. Vaikka tuolla hetkellä ajattelin ehkä tarjoavani pelastusrengasta hukkuvalle, tulinkin ehkä vain kolauttaneeksi häntä sillä päähän. Pelkkä avunsaantimahdollisuuksien luettelointi saattaakin vain pahentaa tilanteessa koettua syyllisyyttä siitä, ettei tuotakaan tarjottua apua jaksaa hyväksyä käyttää.

Surevaa kohtaavalla kirkon työntekijällä ei tarvitse olla vastausta jokaiseen surevan kysymykseen. Mieleen sillä hetkellä juolahtavien, mahdollisesti auttavien asioiden mainitseminenkaan ei ole väärin. Mutta vastuuta niiden toteuttamisesta ei tulisi jättää surevalle itselleen. En siis koe tehneeni väärin mainitessani siitä, että Oulusta voisi sururyhmiä myös itsemurhan kautta läheisensä menettäneille löytyä. Mutta työntekijän pitäisi kyllä itse selvittää missä ja milloin tuollainen olisi toteutumassa ja toimittaa tieto surevalle. En edes lähtisi kysymään surevalta itseltään, toivooko hän tällaista, vaan kaivaisin tiedon esille ja toimittaisin sen hänelle. Hänen itsemääräämisoikeutensa säilyisi edelleen, sillä hänen itsensä varaan jäisi käyttää tai olla käyttämättä tarjottua tietoa. Silloin olisin tehnyt avun käyttämisen kynnyksen jo huomattavasti matalammaksi kuin vain epämääräisellä maininnalla avun mahdollisesta saatavilla olosta joskus jossakin.

Vastauksissa oli toivottu myös edelleen ohjaamista terapeutille. Tällaista tarvetta kannattaa varmasti kysellä kohtaamisissa itsemurhasurua kantavan kanssa.

6.3.3. Uskonnollisen puheen sudenkuoppa?

Minun on vaikea nähdä, miten puheet helvetin tulesta palvelevat mitään päämäärää. En osaa kuvitella sellaisen puheen vetävän ketään kohti Kristusta. Tuomion julistaminen on mielestäni luotaantyöntävää ja on omiaan lisäämään itsemurhaan päätyneen läheisten taakkaa, jopa itsetuhoisia ajatuksia. Riippumatta työntekijän omasta käsityksestä itsemurhasta, puhe armollisen Jumalan syliin jättämisestä pitäisi luonnistua. Erityisesti vainajia siunaavien pappien olisikin hyvä

tiedostaa, millainen puhe auttaa itsemurhasurua kantavia. Kristinuskon ydinsisältö on siinä, ettei meistä kukaan pääse taivaaseen omilla ansioilla.

Siunauspuheen pitäisi olla ennen kaikkea omaisia hoitava puhe, ei mikään teologinen kannanotto. Armollinen Jumala näkee meidät kaikki omina itsenämme. Hän tuntee ne asiat, jotka saavat jonkun valitsemaan itsemurhan. Hänen varaansa saamme jättää siunaustilaisuudessa jokaisen siunattavan kuolintavasta riippumatta.

7. Loppusanat

Jossain vaiheessa pappisuraani muistelen saaneeni opetusta, jonka mukaan siunaava pappi ei koskaan saisi kysyä vainajan kuolinsyytä. Asia on varmaan tapauskohtaista, mutta ainakin itse rohkenen olla eri mieltä asiasta. Kun kohdalleni on sattunut siunauksia, joissa hautauskeskustelussa mieleeni on noussut epäily itsemurhan mahdollisuudesta, olen pääsääntöisesti esittänyt asiasta kysymyksen. Kaikissa kohdalleni sattuneissa tilanteissa olen kokenut tuon kysymyksen ja sitä seuraavan keskustelun vapauttavana. Kun itsemurhan mahdollisuus on lausuttu ääneen, siitä on lupa puhua ja asiaa on helpompi käsitellä. Koen siis, että avoimuus kannattaa.

Itse näen itsemurhan pitkälti yhtenä kuolinsyynä muiden joukossa. Vaikka itse kuolema olisikin tietyssä mielessä itsemurhaan päätyneen oma valinta, sitä on useimmiten edeltänyt ketju tapahtumia, joita ei läheskään aina voi pitää omana valintana. Jos työntekijän oma asenne itsemurhaan olisikin toisenlainen, jopa sen kuolemansyntyinä pitävä, se ei missään tapauksessa saisi näkyä kuolleen omaisten ja läheisten kohtaamisessa. Haluan kuitenkin kutsua kaikkia näin ajattelevia tarkastelemaan asennettaan ja miettimään, mitä perusteita ankaralle kannalleen lopulta pystyy löytämään.

Itsemurhaan päätyneet ei ole enää keskuudessamme. Siksi meidän on keskityttävä hänen läheistensä auttamiseen.

Toivon tästä työstä olevan hyötyä kaikille kirkon työntekijöille, jotka surevia omaisia työssään kohtaavat. Erityisesti toivon, että itsemurhasurussa kirkon työntekijän luo tulevat saisivat tulevaisuudessa entistä paremman avun ja lohdun hätäänsä.

Kirjallisuus

- Findikaattori <https://findikaattori.fi/fi/> Viitattu 9.12.2021
- Itkonen, Juha M. Surun virrassa. Läheisensä menettäneen sielunhoito. Kirjapaja, Helsinki 2019.
- Kylänpää, Emma Poliisin ja itsemurhan tehneen läheisen kohtaaminen. Päättötyö, Poliisiammattikorkeakoulu, 2010
- Lammi, Virva Hukkuvalle heitetty köysi. Itsemurhan tehneiden läheisten kokemuksia avun ja tuen saamisesta menetyksen jälkeen. Opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, 2014.
- Lääketieteen säätiö <https://laaketieteensaatio.fi/itsemurhat-ovat-vahentyneet-suomessa-mutta-nuorten-tilanne-huolettaa/> Viitattu 25.11.2021
- Tilastokeskus, kuolinsyyt https://www.stat.fi/til/ksyyt/2019/ksyyt_2019_2020-12-14_kat_001_fi.html Viitattu 29.11.2021
https://www.stat.fi/til/ksyyt/2020/ksyyt_2020_2021-12-10_tie_001_fi.html
Viitattu 20.12.2021
- Uusitalo, Tuula 2007 Yli Mahdottoman. Itsemurha ja läheinen. Edita Publishing Oy, Helsinki

Liitteet

Liite 1. Kyselykaavake

*** 1. Sukupuolesi**

- Nainen
- Mies
- Muu
- En halua kertoa

2. Seurakunta, johon olit yhteydessä

*** 3. Vuosi, jolloin menetit läheisesi**

*** 4. Mitä työntekijöitä kohtasit seurakunnassa?**

- Toimistotyöntekijä
- Pappi
- Diakoniatyöntekijä
- Suntio/seurakuntamestari
- Kanttori/urkuri
- Hautausmaan työntekijä
- Muu (täsmennä)

*** 5. Kuinka monta kertaa tapasit seurakunnan työntekijän?**

- 1 kerran
- 2 kertaa
- 3 kertaa
- 4 kertaa tai useammin

*** 6. Olisitko toivonut useampia tapaamisia?**

- En
- Kyllä

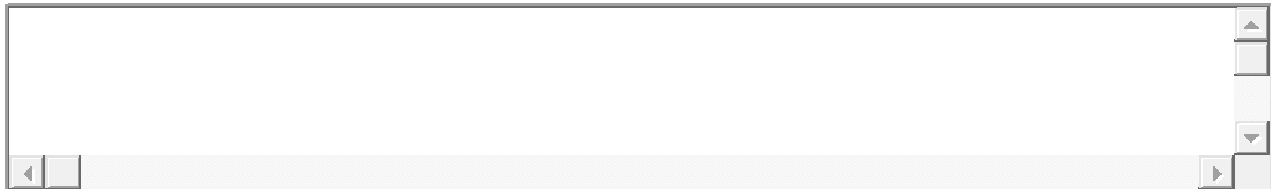
Miksi tapaamiset jäivät?

*** 7. Saitko kaipaamaasi apua?**

- Kyllä
- En

Vapaa teksti

8. Missä työntekijä onnistui?

9. Mitä jäit kaipaamaan?

10. Halutessasi voit kirjoittaa vielä kokemuksestasi vapain sanoin.